

Joves: violents o vulnerables? El paper de les institucions de defensa¹

JAUME FUNES I ARTIAGA

Secretari de Famílies i d'Infància del Departament de Benestar
i Família de la Generalitat

167

En el debat adult sobre com els adolescents i joves esdevenen ciutadans actius i responsables, hi apareixen amb molta freqüència les tensions i les incerteses, les dificultats per a permetre que la societat passi a estar en les seves mans. És fàcil passar de l'angoixa com a pare o mare al pànic com a ciutadà. Passar de la desconfiança sobre el seu futur a la por sobre la seva suposada capacitat destructiva. La inseguretat sobre què fer-hi, amb el jovent, condueix fàcilment a la visió en clau de problema. Violents o vulnerables? Cap de les dues coses. Potencialment destructors (de si mateixos i d'allò que els envolta), necessitats d'estímul, propostes, models i pràctiques responsabilitzadores.

En realitat, les diferents conductes violentes que es produeixen o apareixen associades a la condició juvenil acostumen a tenir abundants components d'alarma social, es presenten cíclicament com a fenòmens revestits de «novetat» i, en general, no acostumen a rebre respostes adequades de les diferents administracions.

Les institucions de «defensa» dels joves es troben que el seu paper consisteix, en primer lloc, a ajudar que la lectura d'allò que realment passa sigui sensata, faciliti un tipus de comprensió que impliqui la comunitat. Després, han de fer suggeriments per tal que les administracions s'ocupin del tema (sovint no ho fan) i, especialment, perquè ho facin amb formes i propostes que realment siguin útils i no generin més dificultats.

Com a suma de fenòmens complexos, les conductes violentes dels joves requereixen respostes integrades, que afecten diferents administracions, que s'han de produir en el propi entorn, que requereixen la implicació de molts professionals.

Les respostes més concretes i específiques poden servir per a un entorn i no per a un altre, són ineficaces sense determinades actuacions complementàries. Tot

1. Aquest text ha tingut aportacions de diferents col·laboradors del Síndic de Greuges, especialment d'Àngel Gómez, assessor de l'àrea de justícia i seguretat.

i que els defensors puguin fer suggeriments específics per a àmbits concrets (per exemple sobre la convivència a l'escola), és important que prèviament hagin suggerit formes coherents d'abordatge del conjunt de dificultats, bo i evitant que les seves propostes siguin disperses, puntuals i reactives.

Aquest text s'inscriu en aquesta línia, encara general i orientadora, sense descendir a grans concrecions, com a material per a una trobada centrada en les reflexions generals. Té dos grans apartats, simètrics: en el primer se suggereix com llegir i interpretar la realitat i, en el segon, s'hi apunten les orientacions per a inscriure les recomanacions concretes corresponents. Prèviament, s'ha fet un brevíssim resum de conceptes sobre violència destinat a situar de què s'està parlant.

1. NOTA SOBRE CONCEPTES I EXPLICACIONS DE LA VIOLÈNCIA

És difícil trobar una paraula que identifiqui clarament els diferents fenòmens que alteren la convivència social, en els quals es veuen implicats els joves i que els mitjans de comunicació i part de l'opinió pública situen sota l'expressió «violència». Suggerixo que deixem aquesta paraula per a referir-nos als elements més estructurals de la nostra societat violenta i que normalment parlem de «conductes violentes», expressant així els seus elements més concrets, la seva pluriformitat i relació amb l'acció. Parlem de conductes violentes com a «actuacions destructores d'una realitat pròpia o aliena». Destruccions materials, immaterials, personals. Conductes d'autodestrucció i, especialment, de destrucció d'entorns i persones en relació.

La referència jove cal situar-la no tant en l'edat (tot i que sí hem de considerar aspectes evolutius) dels subjectes pel que fa a la seva condició de joves, en la seva consciència i les seves pràctiques d'afirmació i diferenciació adolescent i jove en la nostra societat. No convé introduir la paraula *delinqüència* ja que no totes les violències (per raó d'edat o de context) de què parlem estan situades en els espais de reacció penal. A més, no convé fer una gran extensió de les delinqüències juvenils i situar-les totes al mateix sac de les conductes violentes, tot i que sempre es produeixi alguna mena de coacció.

Sense cap pretensió de síntesi global també voldria destacar en aquest preàmbul que, per no haver-hi, no hi ha entre els diferents autors ni tan sols acord sobre les «causes» o, millor encara, explicacions de les violències i, per tant, de les variables que estan en joc i determinen el sentit de les intervencions per a reduir-les o bé suprimir-les. Per a les reflexions que aquí es plantegen convé adoptar allò que es podria anomenar «explicacions contextualitzades», que procuren integrar sis grups diferents de variables explicatives. Les conductes violentes, especialment les associades a la condició juvenil, s'expliquen a partir dels aspectes que exposo tot seguit.

a) *Els contextos vitals o socials en els quals es produeix*

L'abús damunt el dèbil de la classe té a veure amb les dinàmiques de grup i amb la gestió del clima de l'aula; l'agressió a un altre en temps d'oci pot tenir a veure amb la valoració de determinades conductes violentes com a formes de divertir-se.

b) Dinàmiques de conducta

És a dir, accions i reaccions, afirmacions per contraposició, necessitats d'actuar per a ser.

c) Conductes apreses

Tot i que les teories de la imitació o la reproducció de les conductes violentes que envolten el subjecte necessiten completar-se amb la funcionalitat, amb la utilitat. S'imita una conducta destructiva que ensenya la televisió en la mesura que encaixa en un estil de vida o és útil per aconseguir alguna cosa, tot i que només sigui fer notar la nostra presència.

d) Elements cognitius i de valors

Les conductes violentes també funcionen amb factors lògics, amb explicacions i justificacions. Formen part de les explicacions culturals i vitals que adquireix una persona i tenen darrere seu tot un sistema de valors.

e) Dinàmiques de poder

Tenen a veure amb el domini d'uns individus damunt d'altres, d'uns grups damunt d'altres, en un context o altre de la seva vida.

f) Les formes de ser

És a dir tot allò que està relacionat amb com es configura la personalitat, com es viuen els cicles vitals, com es construeixen els sistemes de relació amb els altres. Per això, per tal d'entendre una part de les conductes violentes joves cal considerar els processos evolutius, els mecanismes de compensació de les frustracions, les reaccions patològiques associades a trastorns mentals temporals o crònics, les personalitats problemàtiques, etcètera.

2. PRINCIPALS ELEMENTS D'UNA ANÀLISI APLICADA

Pensant com suggerir elements per a l'acció, proposo que tinguem en compte, entre l'ampli panorama d'aspectes a considerar, cinc grups d'elements d'anàlisi.

2.1 Llegir i explicar adequadament el fenomen

Si hem de fer pedagogia social des de les nostres institucions convé que, almenys nosaltres, fem una lectura adequada del fenomen. No sempre sabem bé de què estem parlant. O, dit d'una altra manera, ha de quedar clar que no es tracta d'un únic fenomen i que, amb freqüència, s'agrupen en els mitjans de comunicació o en les preocupacions col·lectives diferents successos que no tenen res en comú. No té sentit considerar de manera conjunta les violències escolars, les de gènere i aquestes amb la presència, en una plaça, de grups que aparentment intimiden, totes elles amb els delictes greus comesos per un jove desquiciat.

No es tracta d'una pretensió científicouniversitària destinada a fixar els matisos. Hem d'insistir en les claus de la lectura perquè —en qüestions com la que ens ocupa— la forma com es mira, s'analitza i es difonen els fenòmens poden crear el problema, acabar essent el problema.

És perfectament conegut, per exemple, com es construeix el fenomen de la «inseguretat ciutadana», associada a vivències i percepcions individuals i col·lectives que ben poc acostumen a tenir a veure amb la victimització real o la manca objectiva de seguretat. Parlar de violències és, gairebé sempre, parlar de construccions socials.² Sovint la realitat «real» de la violència té poc a veure amb la «realitat percebuda» per part d'un grup de ciutadans i aquesta no està relacionada amb la «realitat sentida», és a dir la que té a veure amb els sentiments de por o de seguretat. Ens estem referint a fenòmens que necessiten una lectura adequada i una explicació, perquè s'inscriuen en un conglomerat de pors (els joves són amb facilitat generadors de pors entre la societat adulta), preocupacions, notícies i rumors, sentiments i argumentacions, fets i fantasies... Sense oblidar les dificultats per a viure en una societat complexa, diversa i canviant, com s'hi construeixen el malestar i la desesperació, com s'hi busquen explicacions i culpabilitats fàcils.

La lectura adequada es fa, finalment, necessària perquè no val qualsevol resposta per a cap de les conductes a les quals ens referim. Totes les respostes —com si de fàrmacs es tractés— poden tenir efectes secundaris. Amb freqüència, quan són reactives, escassament pensades, poc integrades, amplien i reforcen el problema que pretenen abordar.

2.2 Identificar les víctimes. Conèixer els actors

Tot i que les alarmes i les queixes sorgeixen majoritàriament entre la població adulta, convé no oblidar que molt sovint són els mateixos adolescents i joves les víctimes dels joves. De manera que actors i pacients, victimadors i víctimes, tenen a veure amb vides i dinàmiques adolescents i joves. Com a simple exemple, es pot veure el gràfic següent sobre l'edat de les víctimes (de tota mena de delictes) a Catalunya.³

Les violències joves són una qüestió jove no només perquè ells en siguin els actors sinó, especialment, perquè també s'hi troben al bell mig com a víctimes. En alguns casos, actuen i pateixen, poden destruir o destruir-se perquè han patit, destrueixen per a no seguir patint.

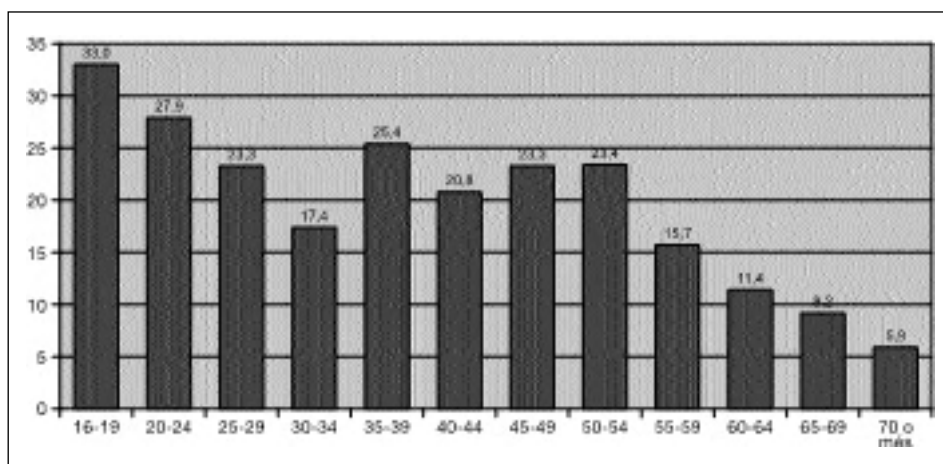
Per tal de no convertir les conductes violentes en una qüestió de grups de joves amb «problemes socials» és imprescindible tenir present que aquestes

2. Per construcció social s'entén: el conjunt de sistemes d'interpretació que regeixen la nostra relació amb el món i amb les altres persones, orienten i organitzen les conductes i la comunicació individuals o col·lectives. En paraules de Durkheim: «la ideació col·lectiva». També la podem definir com la producció d'un camp de significats on els fets i la seva representació estan lligats i barrejats d'una manera indivisible. El concepte «construcció social de la realitat» és clàssic dins la sociologia del coneixement. Berguer i Luckman elaboren la seva teoria entorn de la relativitat dels termes «realitat» i «coneixement» partint de l'obvietat que la realitat es percep diferent segons la posició que ocupa el qui l'observa. La qüestió és esbrinar com és possible que els significats subjectius es transformin en facticitats objectives. Com cristal·litza, per al sentit comú de la gent del carrer, una «realitat» ja establerta? La realitat humana sempre acaba essent una realitat socialment construïda.

3. E. LUQUE (2001) «La victimització a Catalunya a l'any 1999». Centre d'Estudis Jurídics: Generalitat de Catalunya.

(algunes més i altres menys) es donen en tots els grups socials de joves, en tots els estrats socials. Les violències que tenen a veure amb la condició jove, amb les formes de ser jove avui, es donen amb graus diversos entre tota mena de joves, amb independència de la seva extracció social. En tot cas poden ser les reaccions violentes de desesperança (per exemple, les recents violències dels joves francesos), les de frustració o les destinades a afirmar-se com a diferents les que poden tenir més o menys presència en uns o altres grups.

Índex de victimitació segons l'edat



En tot cas, la majoria de les «violències» adquireixen sentit si s'analitza la condició adolescent, la condició de l'adolescent avui⁴ i els estils de vida juvenils.⁵ Solen ser amb una gran freqüència conductes al servei de les seves formes de ser, personals i col·lectives. Com en un capítol d'un text ja antic per a adolescents titulava, «Rambo no plora, els heavys tampoc», fent veure la necessitat d'acceptar sentiments «dèbils» o sentir afectes, tot i que es vagi de dur per la vida.

2.3 Diferenciar els contextos. Prioritzar els àmbits

Normalment, es tracta de «violències» contextuals. És a dir, de conductes que cobren sentit en un context vital, en un àmbit de relació o de convivència i semblen

4. Una síntesi sobre aquesta qüestió es pot trobar a: Funes, J. (2005) «Propuestas para observar y comprender el mundo de los adolescentes. O de como mirarlos sin convertirlos en un problema». FAD: Madrid. Accessible a la següent web: http://www.fad.es/sala_lectura/Congreso_Ser_Adolescente_hoy.htm

5. «Podem definir l'estil com la dimensió simbòlica de les cultures juvenils, expressada en un conjunt d'elements materials i immaterials que els joves consideren representatius de llur identitat com a grup... Alguns d'ells es manifesten de manera espectacular en l'escena pública i tenen una trajectòria històrica precisa...». (Feixa, C. (1998) «De joves bandes i tribus». Ed. Ariel).

no tenir lògica fora d'ells. El clima de l'aula té a veure amb la didàctica, la confrontació amb algunes persones adultes depèn de la seva capacitat d'ascendència, de la seva autoritat i no del seu poder; les violències en espais d'oci, amb les relacions «tribals», amb les dinàmiques de relació entre els qui van de «pals» diferents, etcètera.

Les institucions de defensa dels joves —tenint en compte on es vulneren més fàcilment drets, quins contextos generen raonablement més preocupacions ciutadanes, o bé on hi ha més dèficit d'intervenció de les administracions— han de seleccionar i prioritzar uns o altres contextos (cada un requereix un abordatge separat i en profunditat). En la meua modesta opinió, avui, hauríem de prestar atenció de manera destacada (i amb un tractament diferenciat) als següents:

172

a) Conflictes en els «territoris» escolars

Es tracta d'una multiplicitat de conductes d'aïllament, confrontació, agressions, etc., que tenen a veure amb les dinàmiques adolescents a l'escola secundària actual, els climes d'aula i de centre. És especialment important no caure en la simplificació de considerar-ho tot «bullying» o que aquest sigui l'únic fenomen que ens hagi de preocupar.⁶

b) Violències, oci i festa

Per tal d'abordar les violències que es produeixen en els contextos (temps, relacions i llocs) d'oci, cal situar la centralitat que en els joves actuals tenen els temps i els contextos no laborals. Es tracta de generacions que ja han assumit la revolució del rellotge (nit-dia), que es construeixen a partir d'altres pràctiques d'identitat.⁷

c) Marginació, exclusió i transgressions penals

Aquí podem considerar els aspectes més «clàssics» de la delinqüència juvenil, però també i de manera especial les noves marginacions i exclusions que afecten els més joves. Cal observar que l'impacte de la reacció penal juvenil té desequilibris importants (per exemple, el 45% dels adolescents amb mesures d'internament en centre tancat, a Catalunya, té un origen immigrant).

d) Els nous joves del «carrer»

Part de la imatge que socialment s'associa a les conductes violentes ha tingut sempre a veure amb els joves del carrer, amb els personatges que ocupen la plaça, les portes i escales dels serveis públics, les voravies de determinats carrers, etc. Però, aquest públic jove ha anat canviant amb el temps. Al marge que per a molts d'aquests adolescents el carrer sigui avui un cibercafé, uns altres diferents ocupen part de l'espai públic. Són fonamentalment (com sempre ho havien estat) joves sense espai privat positiu. Darrerament, joves procedents de la immigració, joves (per exemple *latinos*) necessitats de formes pròpies d'agrupació i de territoris que poder viure com a propis.

6. L'Ararteko i el Síndic de Greuges de Catalunya estan realitzant una actuació conjunta definida com a «Convivencia y confrontación entre iguales en los centros educativos».

7. Poden orientar sobre el tema els textos de Furlog i, entre nosaltres, diferents publicacions recents de la FAD, especialment els dirigits per D. Comas, sobre oci i estils de vida.

e) *Ideologies, violències i joves*

Un grup de conductes violentes joves té com a rerefons un conjunt d'elements ideològics (sovint de simplificacions ideològiques). Diguem que la defensa o la pràctica de la violència està associada a la seva argumentació com a conducta útil i necessària. Els grups i els contextos poden ser, en qualsevol cas, molt diversos. A vegades tenen en comú una actitud fascistoide, d'espectres ideològics diversos, que pretén imposar a la resta una forma d'entendre la vida i la societat. Altres es tracta de disconformitat amb un món adult absurd sense altres mecanismes d'acció per a canviar-lo. Altres només és una agrupació nucleada com a grup que actua violentament davant el diferent per tal de poder així sentir-se grup. Amb freqüència són violències que tenen a veure amb la socialització política o els mecanismes de participació juvenil.

Tot i ser contextos diferents, que com he dit requereixen tractaments diferenciats i respostes parcialment diferents, també comparteixen alguns aspectes comuns, s'hi entrecreuen diferents variables que condicionen part del seu significat, que han de tenir-se presents en moltes de les respostes. Alguns d'aquests aspectes comuns poden ser els següents:

- a) les conductes violentes com ara les pràctiques adolescents i joves generadores d'identitat, com a formes de saber qui són i demostrar-ho públicament;
- b) les activitats violentes com a component lúdic, com a forma de divertir-se i passar-ho bé;
- c) els usos de substàncies *descontroladores* i *marxoses*; és a dir, determinats usos d'algunes drogues (especialment alcohol i derivats amfetamínics) que comporten la recerca del descontrol o que tenen com a efecte resistir la *marxa*, provocant successos paranoides i tendència a la confrontació;
- d) les reaccions de desesperança: l'ús de la violència com a única forma d'obtenir un espai social, de ser visualitzat socialment o com a acció desesperada quan ja no es té res a perdre.

2.4 Noves i velles violències

Sovint, allò que es planteja en els debats sobre violència juvenil és la suposada o real novetat del que està passant. La discussió sobre si ens trobem davant quelcom radicalment nou i en augment especial o bé si es tracta, més o menys, del mateix de sempre amb les seves variables temporals. Podem confondre amb facilitat el que és desconegut amb el que és nou, allò que els «mitjans» presenten com a novetat amb allò que realment és producte d'un canvi significatiu.

Després d'haver estat sotmès, durant molts anys i molts cops a la mateixa pregunta-afirmació que cada cop els joves violents són més, major la seva violència i el seu inici més primerenc, crec necessari plantejar-se aquesta i similars preguntes amb més rigor.

M'agradaria, en tot cas, destacar, tot i que no els analitzi, els «nous» refusos juvenils. La nostra societat és cada cop més mestissa, diversa i canviant, comença

a tenir processos de segregació i separació entre grups de joves, que encara no són especialment conflictius però que poden generar a curt termini tensions i confrontacions violentes entre joves i entre alguns grups i la societat adulta.

Parlant de novetats, també es considera aquest moment, des de la mirada adulta sobre els joves, com l'era de les «incivilitats». Uns temps en els quals una bona part de les conductes violentes tenen a veure amb el deteriorament d'elements del mobiliari urbà, la «decoració» de parets i monuments, les actuacions invasores d'espais públics on conviuen ciutadans adults que segueixen unes altres dinàmiques.

A vegades la «novetat» s'associa a la mal anomenada «violència gratuïta». S'afirma que les conductes violentes dels joves actuals no tenen sentit. Per tal de fer una anàlisi sensata i útil convé acceptar que, excepte alguns pocs casos de persones trastornades, les conductes violentes tenen la seva lògica interna. Tenen un significat i una funcionalitat que cal descobrir per tal de poder canviar-les. Cremar un contenidor d'escombraries és absurd i, aparentment, no dona cap profit al seu autor, però pot servir de diversió de matinada per a un grup d'adolescents que, legalment, no són acceptats en cap bar. Corregir aquesta conducta té més a veure amb arbitrar un lloc per a estar-hi a gust que no pas amb el treball sobre la violència.

2.5 Valorar el sentit, els efectes i la utilitat de les respostes

Finalment, l'últim grup d'elements d'anàlisi a tenir en compte té a veure amb les respostes. De la mateixa manera que he afirmat que la mirada pot construir el problema, he d'afirmar que les respostes poden agreujar-lo, poden esdevenir el veritable problema.

Quan parlem de buscar respostes a les diferents conductes violentes hem de tenir present que no val qualsevol. Si aquestes no tenen present els diferents contextos, les lògiques col·lectives i els condicionants evolutius, poden generar efectes negatius, escassament útils per a facilitar la incorporació social d'adolescents i joves, per a reduir la incidència de les seves conductes violentes. No val qualsevol resposta i sempre cal considerar els efectes col·laterals que es generen.

En tot cas, l'horitzó que hem de perseguir és el de la responsabilitat, el de fer descobrir a l'adolescent, al jove, que la conducta és seva, pròpia, que no es pot escudar en els altres, que afecta altres persones. Sempre han de ser respostes que tinguin la responsabilitat educativa com a objectiu.

Recentment, s'ha reobert de manera significativa el debat sobre la Llei de responsabilitat penal dels menors i l'anunci de la seva reforma. M'agradaria, de manera tan breu i telegràfica com he fet en aquest text amb altres temes, recordar tres breus apunts per a un possible debat.

En primer lloc recordar que la base per actuar contra les transgressions i violències joves segueix essent la mediació i el treball amb la comunitat. Les diferents actuacions mediadores (des de la disculpa a la reparació) permeten tenir en compte les víctimes (recordem que majoritàriament també joves) i —el

que és més important— permeten descobrir els patiments, els sentiments, el punt de vista de l'altre i, així, assumir la pròpia responsabilitat i reduir la necessitat de venjança.

Relacionat amb els terminis perquè intervingui la justícia de menors, s'ha replantejat la qüestió de la impunitat i la necessitat de tenir més temps per actuar. Convé tenir present que, en la majoria dels casos, es tracta que hi hagi una resposta certa i ràpida davant les conductes que no considerem ni circumstancialment acceptables. Allò que importa és preveure com es donarà a l'adolescent i al jove la resposta adequada en el moment oportú.

Finalment, ens cal tenir ben clar el lloc de la resposta penal com a *ultima ratio*, i dins seu el lloc de les diferents mesures possibles. Més enllà de les bondats educatives que cadascú trobi en el sistema penal i llur relació amb els més joves, fan falta moltes més respostes responsabilitzadores prèvies o complementàries.

En un moment en què el debat sobre la Llei 5/2000 se sol basar en idees no contrastades, considero suggerent fer un cop d'ull a les xifres sobre reincidència del darrer (i únic) estudi conegut. En un seguiment⁸ de tres anys es va comprovar que havien reincidit:

- un 12,7 % quan s'han aplicat programes de mediació,
- un 31,9 % quan s'havien aplicat mesures de llibertat vigilada,
- un 62,8 % quan s'havien aplicat mesures d'internament,
- un 81,4 % quan es va recórrer a l'internament tancat.

3. ORIENTACIONS PER FER PROPOSTES A LES ADMINISTRACIONS

Després de les propostes per a l'anàlisi han de venir les propostes per a l'acció. En el nostre cas, les recomanacions per a l'Administració, les diferents administracions implicades. Però, com he dit al començament, només seran orientacions per plantejar, cada un en la seva comunitat, en cada context i amb diferents nivells de concreció, les possibles recomanacions. De manera equivalent a les cinc línies d'anàlisi suggereixo cinc línies de propostes.

3.1 Pedagogia de la complexitat. Pedagogia de la convivència

Si he proposat que fem una lectura adequada i assenyada del fenomen, he de suggerir que el primer a proposar als qui han de fer propostes per a l'acció és que en facin l'explicació i la pedagogia adequades. No hi ha més remei que suggerir que es dediquin esforços a explicar a la societat de què s'està parlant, de què cal preocupar-se i de què no, les respostes que són viables, les dificultats que no tenen fàcil solució, la proximitat, el veïnatge, de molts d'aquests fenòmens, etcète-

8. M. CAPDEVILA, M. FERRER, E. LUQUE (2005). «La reincidència en el delicte en la justícia de menors». Centre d'Estudis Jurídics: Generalitat de Catalunya.

ra. El punt zero de qualsevol actuació és ubicar el fenomen en la comunitat, en la realitat dels joves de cada barri.

Suggeriria, a més, dues formes d'actuar. En primer lloc, les administracions no han de caure en la guerra de les xifres i les alarmes. Els defensors han d'exigir-los que tinguin sistemes adequats d'observació de la realitat adolescent i jove, per tal que es pugui parlar amb una dosi mínima de realisme. No es pot parlar d'«augment» sense xifres comparades, confondre delinqüència real amb xifres d'actuació policial, definir com a «banda» allò que només és una agrupació juvenil, etcètera. Les administracions, cada una en el seu espai, han de tenir sistemes estables de coneixement de com evolucionen determinats fenòmens joves, del seu sentit i la seva lògica per tal de poder actuar adequadament. (Per exemple, no s'hauria de modificar la Llei de responsabilitat penal del menor sense un coneixement mínimament rigorós de com s'ha aplicat i quins han estat els seus efectes).

En segon lloc, si no s'ha de reaccionar amb alarma a l'alarma, hauríem de desaconsellar l'actuació i la legislació reactiva. Insistir que no té sentit oblidar-se de la coherència i l'actuació integrada quan es presenta un succés greu davant el qual, aparentment, no hi ha resposta. No es poden plantejar noves «mesures» o nous agreujaments sense veure com es dóna resposta a la conducta violenta bo i aplicant adequadament les respostes existents.

3.2 Propostes en clau jove

Si hem destacat que, sovint, es tracta de violències joves contra joves, les respostes han de prestar atenció a les seves veritables necessitats i dificultats. Com a agressors o com a víctimes necessiten arribar a formar part de la societat, pintar-hi alguna cosa, en el món, en el seu món, disposar d'adults propers.

Les seves vivències de les conductes violentes no sempre són les mateixes que les nostres. Les respostes han de treballar la responsabilitat però també han d'evitar la contaminació de la visió adulta, carregada de revenja, de necessitat de litigi, de pors.

Si la lògica interna de les seves conductes només és possible descobrir-la a partir de les claus joves del seu comportament, les respostes s'han de situar en relació amb els estils de vida i les cultures juvenils. Quan a les administracions se'ls acaba la creativitat, la paciència i l'esperança social és important recordar-los que no han de donar el pas fàcil de pensar en el control del sistema penal.

Si les respostes poden acabar creant el problema és, entre altres raons, perquè provoquen i faciliten la construcció d'una o altra identitat, creen processos de revenja i confrontació. No ens interessa gens generar processos d'estigmatització, conversió en delinqüents de tots els qui actuen violentament. Cal aplicar amb sensatesa el principi d'oportunitat.

3.3 De la convivència escolar al treball de carrer

Cada un dels contextos diferents i prioritaris que he assenyalat abans requereix el seu corresponent grup de propostes i suggeriments. Així, hem de fer propostes raonables sobre la convivència escolar. Però, aquestes tenen a veure amb com es

construeix el clima de centre, de quina forma l'alumnat arriba a sentir que està en un espai propi i que, per tant, pot i ha d'acceptar les normes de convivència. Igualment tindran a veure amb la dinàmica de l'aula, amb la didàctica i la pedagogia, amb el funcionament raonable que genera atractius cap a la pràctica escolar.

El mateix haurem de fer en relació amb les conductes violentes en context d'oci. Les respostes no poden ser alienes a les polítiques que les administracions posen (o haurien de posar) en marxa per a la reorganització de l'oci juvenil. Algunes tenen a veure amb els pactes col·lectius per a la gestió de la nit. Altres tenen a veure amb la dissuasió intel·ligent a partir de l'ús correcte de les policies o els horaris, o amb la conformació de zones i la distribució d'establiments. Sovint amb actuacions per a consolidar ocis alternatius i amb participació dels mateixos joves.

Moltes de les respostes possibles i, per tant, de les recomanacions a fer tenen a veure amb recuperar (instaurar en alguns municipis) allò que genèricament es coneix com a «treball de carrer». La creació i el manteniment de figures professionals de referència positiva per als adolescents i joves i, alhora, de coneixement actiu de la realitat, que actuen fora de les institucions, en el propi medi, que es relacionen amb ells i elles en entorns diversos. Els possibles plans d'actuació tenen a veure amb barris, escoles, centres de joves, places i carrers concrets i depenen del fet que en aquests llocs hi hagi adults educadors amb capacitat real d'incidència.

Per a pensar en les violències «ideològiques» cal centrar-se en l'educació en valors i la socialització política. S'ha d'actuar amb cura en la gestió de les ideologies i especialment amb els dogmes i els símbols. Deixar clar que no hi ha ni una sola idea que justifiqui una destrucció, una mort. La millor prevenció de la violència és ensenyar a pensar.

No és el lloc ni dispo del temps suficient per tractar amb seriositat les «violències alternatives». Només voldria apuntar que, quan es planteja la qüestió dels anomenats antisistema i les seves violències, cal recordar que tenen el seu origen en la percepció jove de l'absurditat del món adult que l'envolta i el seu convenciment que amb les formes democràtiques actuals res pot canviar. Convé tenir present que només pràctiques veritablement participatives, de radicalitat democràtica, poden frenar la contestació violenta.

3.4 Sensibilitat i sistemes d'observació de la realitat

En plantejar la pedagogia de la complexitat ja he destacat que hem d'exigir de les administracions seriositat i rigor en l'obtenció de dades i en la seva divulgació. Només voldria insistir ara en la necessitat de disposar d'«antenes» per a observar anticipadament els canvis socials que tenen a veure, o poden generar, velles o noves violències.

Cal disposar d'elements que permetin conèixer i saber valorar allò que realment és nou i allò que són purs canvis quantitius. És important conèixer els sentits, funcionalitats, impactes, etc., de les conductes violentes juvenils, de manera que es puguin planificar adequadament les respostes, alertar adequadament el qui ha de actuar.

3.5 Formes raonables i útils d'ocupar-se dels adolescents i joves

Ja que no només proposem a les administracions que mirin i expliquin bé la realitat sinó que també planifiquin respostes raonables i útils, hauríem de suggerir algunes orientacions que vagin en aquest sentit.

Insistir que no s'ha de plantejar contínuament una expansió de la resposta penal (més il·lícits, més situacions, més penes) per a solucionar totes les conductes que tenen difícil resposta social i educativa. La pitjor de les propostes seria aquella que estimula la delegació total en la justícia penal per tal que trobi les «solucions».

En tot cas, vistes les tensions i les propostes de reforma de la Llei 5/2000, haurem d'insistir que es construeixi i es mantingui un veritable sistema de justícia per a adolescents i joves, i evitar la tendència permanent a convertir-lo en un sistema molt similar a la justícia dels adults.

No serà sobrer recordar que qualsevol proposta s'hauria de situar dins d'allò que es coneix com a polítiques integrals de joventut i en el marc de les actuacions que tenen a veure amb la gestió pública de la condició jove, de tots els seus aspectes.

La llista de línies per a fer propostes hauria d'incloure dos àmbits especialment complexos que només citaré: l'adaptació adolescent del sistema protector, pensant en ells i elles, buscant sortides a les dificultats i tensions existents; i els recursos de salut mental per a adolescents.

Acabaré recordant que una part de les conductes violentes joves, com a conflictes i confrontacions que són, requereixen també una gestió respectuosa i intel·ligent de les policies. Per això haurem de proposar accions destinades a una formació adequada i criteris d'actuació en els quals es valori l'oportunitat i la necessitat d'aconseguir efectes integradors a mitjà i llarg termini.